

MEDEDELINGENBLAD NEDERLANDSE TINVERENIGING • JAARGANG 22 • NUMMER 1 • JUNI 2014

Speciale uitgave Religieus tin

- Religieus tin 2
- Avondmaalskan uit Aarle-Rixtel
- Religieus tin in de 20^e eeuw

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING 27 MAART 1993

BESTUUR NEDERLANDSE TINVERENIGING

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
F.W. Hubert	Secretaris
L. Groen	Penningmeester
Mevr. S.C. Bracht	Bestuurslid
E.A. Erenst	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid

BESTUUR STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter-Bibliothecaris
F.W. Hubert	Secretaris
L. Groen	Penningmeester
J.F.H.H. Beekhuizen	Bestuurslid
Mevr. S.C. Bracht	Bestuurslid
E.A. Erenst	Bestuurslid

ERELID

A.A. Kooyman

REDACTIE DE TINKOERIER

J.F.H.H. Beekhuizen	Hoofdredacteur lay-out
E.A. Erenst	Redacteur
A.W. Korstjens	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Voorstraat 4
3265 BV Piershil
E-mail: fredw.hubert@gmail.com

ADRES REDACTIE

Nieuwe Spiegelstraat 49 1017 DD Amsterdam
E-mail: info@janbeekhuizen.nl

ADRES PENNINGMEESTER

Geerweg 6 2731 BA Benthuizen
E-mail: groen@aeto.nl

BANKRELATIE

IBAN: NL67 INGB 0004 3826 32
Swiftadres: INGBNL 2A

WEBSITE

www.nederlandsetinvereniging.nl
www.tinvereniging.nl

ISSN: 1380-108

Inhoudsopgave van de Tinkoerier

Voorwoord	2
Taxatie Kasteel Heeswijk J.F.H.H. Beekhuizen	3
Nederlandse Tinvereniging Voorjaarsbijeenkomst 17 mei 2014 Thea Evers	7
Avondmaalsbekers - vervolg H.B. van Wijk	11
Religieus tin - 2 J. Spaans	14
Religieus tin - vervolg Een bijdrage van drie van onze leden	22
Een avondmaalsset J.F.H.H. Beekhuizen	33
Avondmaalskan uit Aarle-Rixtel J.F.H.H. Beekhuizen	34
Religieus tin in de 20^e eeuw A. Korstjens	36
Gesloten vondst H.B. van Wijk	41
Literatuur over tin H.B. van Wijk	42
Wetenswaardigheden en advertentie	44

Religieus tin

Deze aflevering van *de Tinkoerier* staat in het teken van religieus tin. Aanleiding was een tweede artikel van Jacob Spaans over dit onderwerp. Hij publiceerde hierover al eerder in ons blad.

Verder kreeg ik bij opnamen van Tussen Kunst & Kitsch een avondmaalsstel onder ogen en via onze vragen en antwoordrubriek kregen wij een interessante avondmaalskan ter beoordeling aangeboden. Reden genoeg om aan enkele leden te vragen of zij enige religieuze objecten ter beschikking wilden stellen om deze uitgave nog interessanter te maken. Voor het eerst daarom een themanummer van *de Tinkoerier*!

Tincatalogi

In 1992 verscheen mijn eerste tincatalogus: *Tin kan ook betaalbaar zijn*, nog zonder foto's. In de daarop volgende jaren bleef deze titel gehandhaafd, tot ik in 2001 besloot deze te veranderen in *Verkoopexpositie Tin*. De reden was dat in de eerste catalogi objecten werden opgenomen tot ongeveer € 1.000,00. *Verkoopexpositie Tin* bood de mogelijkheid het aanbod aan te passen naar een hogere prijsklasse. In 2002 kwam er een nieuwe uitgave bij ter gelegenheid van Tefaf: *Tin Tefaf*. In mei 2005 veranderde de catalogus opnieuw van naam: *Pewter Ware*. Deze wordt tot nu toe gebezigd. In 1992 maakte ik een maal per jaar een catalogus. Dat werd twee keer per jaar vanaf 1999. Vanaf 2002 zelfs drie maal per jaar. Inmiddels zijn we 51 catalogi verder, waarin ongeveer 2000 stuks tin zijn beschreven en afgebeeld.

Ik wil even terugkomen op de titel *Tin kan ook betaalbaar zijn*. Deze titel houdt in dat vanaf 1992 tot begin 2000, toen de prijzen van het tin hoog lagen, ik juist voor een 'nieuwe markt' betaalbare prijzen wilde hanteren. Vandaar het prijsniveau tot omstreeks € 1.000,00. Door de veranderende markt, onder andere veroorzaakt door mindere interesse voor kunstnijverheid, zijn de prijzen onder druk komen staan.

Maar dat geldt niet voor al het tin. Topstukken als de Jan Steenkan, het schapenkannetje, de Rembrandtkan, de kardinaalschotel en door zeldzaamheid, merken of vanwege de plaats van herkomst uitzonderlijke voorwerpen, hebben hun waarde behouden. De markt voor alles onder het gemiddelde is moeizaam, en al zijn veel prijzen gezakt, van een catastrofe is beslist geen sprake.

Heeswijk-Dinther

Voor de presentatie van de tweede druk van *De Bossche tinnegieter en zijn tin, een overzicht*, door Ton Kooyman werd er onder de bezielende leiding van Lydia Beekhuizen een vitrine ingericht met Bosch' tin uit de collectie van de auteur, Adrie van Griensven en ondergetekende. Bijna alle gepresenteerde voorwerpen staan in het boek.

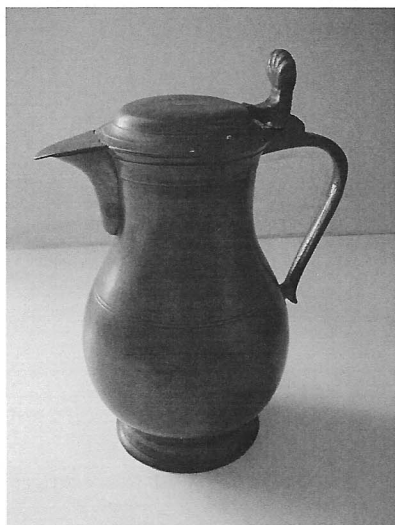
De bijeenkomst op 17 mei jl. was een groot succes. De grote opkomst, het mooie weer en de prachtige locatie droegen daartoe bij. Ik hield een mini Tussen Kunst & Kitsch. Dankzij twee artikelen in plaatselijke dagbladen kwamen er ongeveer twintig personen voor een taxatie van hun tin. Grote verassingen zaten er niet tussen, maar de oogst was dusdanig interessant dat ik de leukste stukken heb gefotografeerd en hierbij laat zien.

Rest mij u een prettige zomervakantie te wensen en hopelijk tot 1 november a.s. voor onze najaarsbijeenkomst op een nieuwe locatie. Het bestuur zal u op de hoogte brengen waar dit gaat plaatsvinden.

Jan Beekhuizen, voorzitter

Taxatie kasteel Heeswijk

Teksten en foto's: J.F.H.H. Beekhuizen

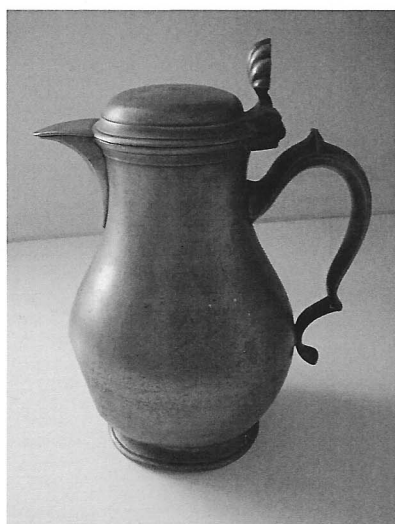

Afb. 1: Snebkan - 's-Hertogenbosch

Tweekakig scharnier met palmetduimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen IVW = Leonardus van Weert, 's-Hertogenbosch, werkzaam tussen omstreeks 1771 en 1818, overleden 1818.

Hoogte: 25,5 cm

Literatuur merk: B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 249, nr. 3169 en 3169-2.

Afb. 2: Snebkan - 's-Hertogenbosch

Tweekakig scharnier met palmetduimrust. Accoladevormig handvat. Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: gekroonde roos met in het hart van de roos letter L voor Lepelstof en in de band van de kroon gietersinitialen FVDB = Franciscus van den Bogaert, werkzaam tussen omstreeks 1786 en omstreeks 1798. Hoogte: 22,5 cm

Literatuur merk: B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 241, nr. 1236 en 1236-4.

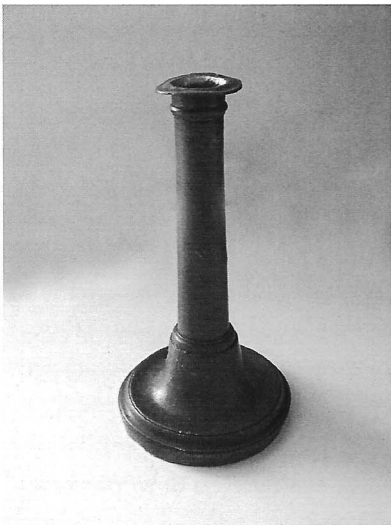
Afb. 3: Grote schotel - Venlo

Gemerkt aan de achterzijde op het vlak: gekroonde roos, engelmerk en merk met gietersnaam: I.H. BOURS A VENLO = I.H. Bours, Venlo, geboren 1768, werkzaam tussen omstreeks 1791 en 1842, overleden 1842. Doorsnede: 38,5 cm.

Literatuur merk: B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 352, nr. 1277 en 1277-3.

Paar kandelaars. Niet gemerkt. 1^e helft 19^e eeuw. Hoogte: 24,5 cm.

Taxatie kasteel Heeswijk

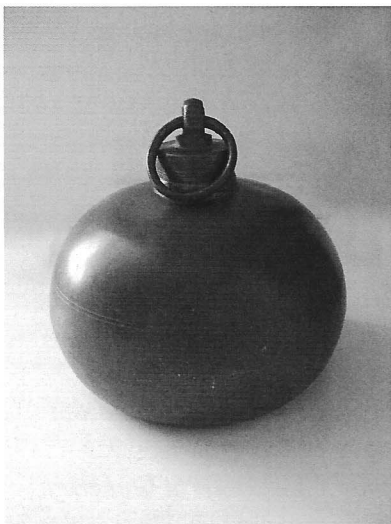

Afb. 4: Kandelaar - Venlo

Gemerkt in de voet: gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen IHB = I.H. Bours, Venlo, geboren 1768, werkzaam tussen omstreeks 1791 en 1842, overleden 1842.

Hoogte: 19,0 cm.

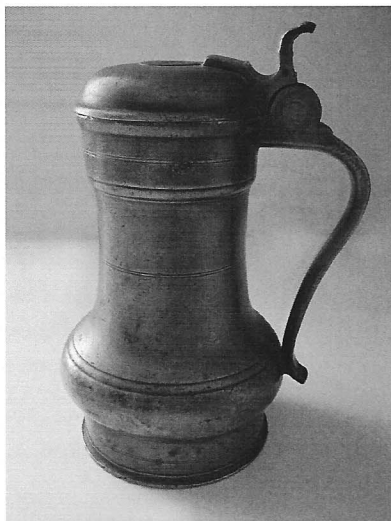
Literatuur merk: B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 352, nr. 1277 en 1277-1.

Afb. 5: Beddenkruik - Eindhoven

Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: engelmerk met deels weggesleten gietersnaam I.F. Schutjes en gekroonde roos met in het hart van de roos de letter S voor Schutjes en weggesleten gietersnaam = Jan Francis Schutjes, Eindhoven, geboren 1806, werkzaam vóór 1883, overleden 1883. Hoogte: 17,0 cm.

Literatuur merk: B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 170, nr. 2832 en 2832-1 en 2832-5.

Afb. 6: Rembrandtkan - Kleef

Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: gietersmerk in de vorm van drie klavertjes en in de band gietersinitialen ID = meester ID, Kleef.

Op het deksel gegraveerd nummer VII. 2^e helft 18^e eeuw.

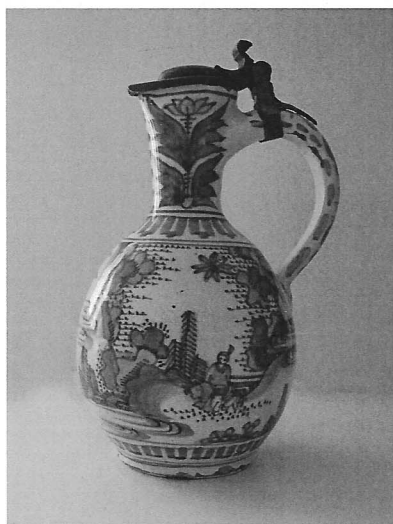
Hoogte: 22,0 cm

Literatuur vergelijk: J.F.H.H. Beekhuizen - Pewter Ware 25, mei 2013, Amsterdam 2013, blz. 34 en 35, nr. 14.

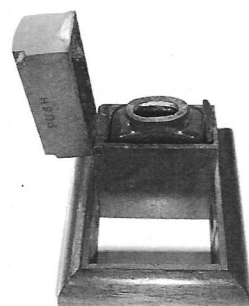
Afb. 7: Grote bodemvondst dobbelier

Gemerkt aan de aan de voorzijde op de rand: gekroonde roos met mogelijk één gietersinitiaal in het hart van de roos. 4e kwart 16e eeuw.
Doorsnede: 35,0 cm.

Afb. 8: Aardewerk kannetje met tinnen deksel - Delft

Dekseltje met tweekakig scharnier en haakvormige duimrust.
Gemerkt aan de binnenkant: gekroonde roos met in het hart van de roos letter F voor Fijntin en in de band van de kroon gietersinitialen IV(K?).
17^e eeuw.

Afb. 9: Reisinktstelletje

Gemerkt op het dekseltje: Ransome's Patent, De La Rue & Co.
Begin 20^e eeuw.

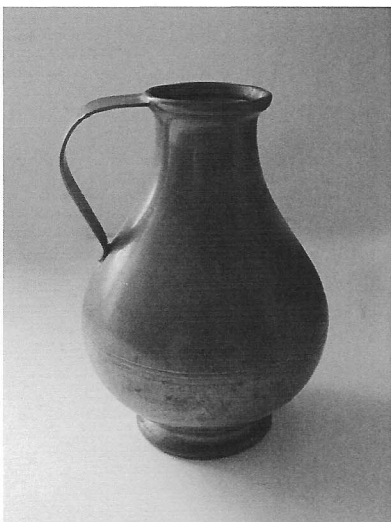
Taxatie kasteel Heeswijk

Afb. 10: Serviesje - Tiel

Theepotje, suikerpotje, lepelvaasje, roomkannetje. Speciaal is het theebusje met deksel in de vorm van een peer (uiterst links op de foto). Meestal is het dekseltje verloren, waardoor het gezien wordt als een lepelvaasje. Alle onderdelen gemerkt C. Kurz, Tiel, na 1935.

Literatuur merk: A. Korstjens - Nederlands tin van rond de twintigste eeuw, Oosterhout 2012, blz. 28.

Afb. 11: Siervaas - Den Haag

Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: gietersmerk van Meeuws en Zoon en opvolgers, Den Haag, gevestigd in de Schoolstraat in 1775, bedrijf beëindigd in 1963.

Literatuur merk: A. Korstjens - Nederlands tin van rond de twintigste eeuw, Oosterhout 2012, blz. 31.

Nederlandse Tin Vereniging

Voorjaarsbijeenkomst 17 mei 2014

Thea Evers

Kasteel Heeswijk te Heeswijk-Dinther in de Brabantse gemeente Bernheze, was op de zonnige zaterdag van 17 mei, de locatie voor onze ledenbijeenkomst (afb. 1). Het is een goede gewoonte om de voorjaarsbijeenkomst op een bijzondere historische plek te houden en een dergelijk hoogromantisch kasteel geeft dan natuurlijk meteen al iets extra's.

Het is een kasteel met een lange geschiedenis, te beginnen in het jaar 1150, als een zogenoemd *mottkasteel*, een kunstmatig uit lagen klei, leem en zand opgeworpen en omgrachte ronde vluchtheuvel met een gebouwtje erop.

In de eeuwen daarna wordt het vergroot en tot vesting uitgebreid, om te voldoen aan de eisen van de bewoners in de veranderende tijden. Het kasteel

kent een roemruchte historie met belegeringen en veroveringen. Zo komt onder andere in 1629 Stadhouder Frederik Hendrik voorbij tijdens het Beleg van Den Bosch, de groots opgezette tegenaanval op de Spanjaarden. Hij krijgt het kasteel in handen.

In het Rampjaar 1672, tijdens de inval van de Fransen, is zelfs de Zonnekoning Lodewijk XIV op het kasteel. Daar wordt ook het Verdrag van Heeswijk gesloten. Niet veel mensen zullen dat paraat hebben, maar: *Nader tractaet tusschen Vranckryk en Engeland, op den 16. July 1672 in 't Fransche Leger gecampeert te Heeswyck...*, staat er in een akte. Het was een verdrag tussen Engeland en Frankrijk om het stadhouder Willem III extra moeilijk te maken in die roerige tijd.

Afb. 1: Kasteel Heeswijk

Nederlandse Tin Vereniging

Voorjaarsbijeenkomst 17 mei 2014

Maar het huidige kasteel hebben we te danken aan de Belg Andreas Baron van den Bogaerde van Terbrugge. In 1834 verschijnt hij ten tonele en koopt het kasteel en de landerijen. Deze Belgische edelman stond in dienst van Koning Willem I en er wordt gezegd dat, dankzij zijn diplomatieke gaven, de provincie Brabant bij de Belgische afscheiding voor Nederland behouden bleef. De familie bleef, ook in volgende generaties, *ten dienste van de Oranjes*. Zij zorgen voor een nieuwe bloeiperiode en het kasteel wordt volgens de smaak van die tijd, uitgebreid met een neogotische aanbouw met spitsboogramen, het romantische kasteel zoals het er nu nog staat en dat dan ook een geliefde trouwlocatie is.

Van den Bogaerde was een groot verzamelaar van kunst en oudheden, die hij in het kasteel onderbrengt. De twee zonen breiden de collectie nog aanzienlijk uit en het kasteel krijgt als museum zelfs internationale faam. Al rond 1860 wordt het vergeleken met Musée de Cluny in Parijs. Er was ook een tinkamer.

Omstreeks 1900 wordt de Collectie Van den Bogaerde door de erfgenamen op een aantal grote, opzienbarende veilingen verkocht. De kunstcollectie

was wereldberoemd en raakte ook wereldwijd verspreid. De talloze wapens, harnassen, schilderijen, meubels, beelden, porselein, aardewerk, zilverwerk, smeedwerk, enkele duizenden flessen wijn, duizenden sigaren etc. schijnen een miljoen gulden opgebracht te hebben. In die tijd een gigantisch bedrag.

Henk van Wijk had naast zijn normale handel (zoals hij zelf zegt), één van de veilingcatalogi van de kasteelcollectie meegenomen. En dat was toch wel bijzonder, om na de lunch zo'n historisch boekwerk ter plekke te kunnen inzien.

Maar zover was het nog niet. We werden ontvangen op het zonnige terras met koffie en iets lekkers (afb. 2) en om 11 uur gingen we naar binnen. Voorzitter Jan Beekhuizen heette iedereen van harte welkom. Er was een goede opkomst van 39 leden en we werden dan ook in twee groepen rondgeleid. In 1997 is de hoofdburcht weer opengesteld voor publiek en na een lange restauratieperiode is het weer een echt museum geworden. Een restant van de kunstcollectie is nog aanwezig, en wel die objecten die niet goed genoeg waren om te worden verkocht. Maar daaronder bevindt zich toch ook een Ferdinand Bol. En ook op de vele zolders stond nog

Afb. 2: Koffie en iets lekkers op het terras

genoeg historisch meubilair, dat weer voor een goede aankleding kon zorgen.

De lunch was uitstekend verzorgd en het is altijd weer verrassend om aan tafel te zitten met mensen, die je nog niet eerder hebt ontmoet. En dan te ervaren hoeveel specifieke kennis er bij de leden aanwezig is.

In de aangrenzende zaal, waar het middagprogramma was gepland, stond een vitrine met een fraaie collectie tin uit 's-Hertogenbosch (afb. 3). Ik zag de gietersnamen Van Engelen en v.d. Graft. Het pronkstuk was een prachtige Bossche kan. Die vitrine stond er niet voor niets, want de middag begon met de presentatie van de tweede druk van het boek *De Bossche tinnegieter en zijn tin: een overzicht*, door ons erelid Ton Kooyman (afb. 4). Op de convocatie stond **Tin Kooyman**, en bij het typen van dit verslag maakte ik dezelfde fout. Zo zie je maar weer, dat het maar om één ding draait op onze ledenbijeenkomsten. Het boek is uitgegeven door de Stichting Nederlandse Tinbibliotheek en de voorzitter van die stichting, Henk van Wijk, mocht dan ook het eerste exemplaar in ontvangst nemen. Een mooie uitgave van 150 pagina's met heel veel afbeeldingen en gietersmerken, waarin de geschiedenis van vijf eeuwen tinnegieters in de Brabantse hoofdstad wordt weergegeven. Een goed gedocumenteerde uitgave met interessante historische bijzonderheden. Zo weten we nu wat de enig overgebleven Bossche Stadskan heeft gekost: ruim 108 gulden, een kapitaal voor die tijd.

Daarna volgde een lezing door Philippe Probst, secretaris van de Vlaamse Tinvereniging over stadskannen uit België. Een mooi vormgegeven presentatie, waarin na een algemene inleiding, dieper werd ingegaan op de kannen van Oudenaarde en Gent. Het was interessant om die prachtige kannen in de tijd geplaatst te zien, waarbij ook illustere historische figuren voorbij kwamen, die hieruit wijn geschonken kregen. Hij gaf natuurlijk ook een overzicht van de Nederlandse stadskannen, gevolgd door die van diverse andere landen en steden.

Helaas moest onze voorzitter, voorafgaande aan de lezing, vermelden dat de geplande tentoonstelling in 2015 met stadskannen in Maastricht niet door zal

Afb. 3: Vitrine met een fraaie collectie Bosch' tin

gaan. Een grote teleurstelling, zeker voor de voorbereidingsgroep, bestaande uit Jan Beekhuizen, Henk van Wijk en Philippe Probst, die hier al drie jaar mee bezig is. Ook Paul Maas heeft voor zijn overlijden in 2013 al veel werk verricht. Maar musea verlenen uiteindelijk zo weinig medewerking en stellen zulke eisen, dat men heeft moeten besluiten om met dit project te stoppen. Maar al het werk, met daarbij het onderzoek van Philippe Probst, zal wel uitmonden in een boek. Daar kunnen we naar uitzien.

Aan het einde van de presentatie was er ook nog een leuke verrassing. Eén van de leden had een grote kan meegenomen, die hij had gekocht in Antwerpen. Dit bleek bij nader inzien één van de stadskannen van Nijmegen te zijn.

Nederlandse Tin Vereniging

Voorjaarsbijeenkomst 17 mei 2014

Prachtig natuurlijk als je aankoop zich ontpopt tot zoiets bijzonders en het was zeer te waarderen, dat hij deze grote kan voor ons had meegenomen. We gingen niet met lege handen naar huis. Van Henk van Wijk ontvingen de aanwezigen een zogenoemde hand-out met de titel *Octagonal pewter flagons of the 14th and 15th century*, van de presentatie die hij heeft gehouden op 25 januari 2014 voor de Pewter Society in Londen. Hand-out is ietwat eufemistisch uitgedrukt voor een prachtige brochure in kleur van 71 pagina's. Een aanwinst voor de tinplanken in de boekenkast. (Zie ook *de Tinkoerier*; jrg. 21, no. 2, pag. 57).

In *Origine: het tijdschrift voor kunst, antiek & design*, jrg. 22, 1-2014, is een uitvoerig interview geplaatst met onze voorzitter Jan Beekhuizen en bestuurslid Erik Erenst van maar liefst negen fraai geïllustreerde pagina's, over het verzamelen van tin, de Nederlandse Tin Vereniging en *de Tinkoerier*. Met als kop: *Verenigde verzamelaars, 'n reservoir van kennis en ervaring*. Mooi om te zien hoe onze vereniging hier professioneel en enthousiast voor het voetlicht is gebracht. En ook hiervan mochten we een exemplaar mee naar huis nemen. Het was een prachtige dag!

Afb. 4: Omslag *De Bossche tinnegieter en zijn tin: een overzicht*

Avondmaalsbekers (vervolg)

Tekst: H.B. van Wijk - Foto's: Hans Rozenbeek

In de *Tinkoerier* van december 2011 verscheen het artikel *NH Kerk in Akersloot al 300 jaar in het bezit van een tinnen avondmaalsbeker* van dezelfde auteur, met foto's van Jan Beekhuizen. Hetzelfde duo bezocht, met fotograaf Hans Rozenbeek, onlangs het Frans Halsmuseum in Haarlem. De reden is te vinden in noot 2 van het artikel uit 2011: er wordt daarin verwezen naar Dubbe, die vermeldt dat ook dit museum een dergelijke avondmaalsbeker bezit; deze kon toen echter niet gezien worden omdat het depot tijdelijk in het ongereede was. Dat is gelukkig verleden tijd.

De beker (inventarisnummer 79-798) past geheel in het rijtje dat we vermeldden in 2011 (afb. 1). Ik geef hem volgnummer 7 en hij meet 17,0 cm hoog, diameter van de voet is 8,8 cm en aan de bovenkant 11,0 cm. Hij is niet vermeld in de catalogus van de toenmalige inventaris die het museum in 1924 vervaardigde en ook andere literatuur is mij niet bekend. Er is een schenkersinscriptie aan de binnenzijde van de standing: *Iacop Pieterse en Grietie Jacobs den 26 Julyus 1712*.

Op de beker zijn taferelen uit het Leven en de Passie van Christus gegraveerd, die qua stijl volstrekt identiek zijn aan die op de bekercups die in 2011 werden besproken. De taferelen zijn van een toelichtende tekst voorzien. De herkomst van de beker is in het Frans Halsmuseum niet bekend.

De beker is gemerkt met een gekroonde roos, in de kroon de initialen H(I). Dat is een derde gieter na de vijf exemplaren van Pieter Ploegman en het merk van de onbekende gieter BA. De initialen HI zouden gezien diens werkzame periode kunnen duiden op Hendrik Jongeling, werkzaam te Rotterdam tussen omstreeks 1705 en 1727, maar dit is slechts een mogelijkheid (afb. 2). Een vergelijk met merk 2105-5 in B. Dubbe - *Nederlandse tinnegieters & tinmerken* - levert één verschil op. De gekroonde roos op de beker heeft niet de letter F voor Fijntin in het hart van de roos. Verder zijn onderop ingekrast: *No. 2532*, de (eigenaars?) initialen *IB* en een huiskruis in de vorm van een X met rechtop boven het kruispunt een staand streepje. De teksten wil ik u niet onthouden (afb. 3 t/m 13).

Afb. 1: De tinnen avondmaalsbeker

Afb. 2: Gekroonde roos met gietersinitialen H(I)

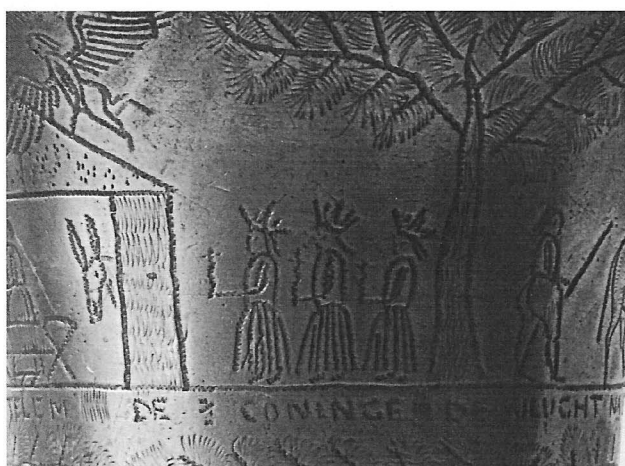
Avondmaalsbekers (vervolg)

Afb. 3: De Bootschap Maria

Afb. 4: De Geboorte Cristis Tot Bettelem

Afb. 5: De 3 Coninge

Afb. 6: De Vlucht na Egipte

Afb. 7: Iudas ontfangt de 30 penninge en verraet Cristis met een kus

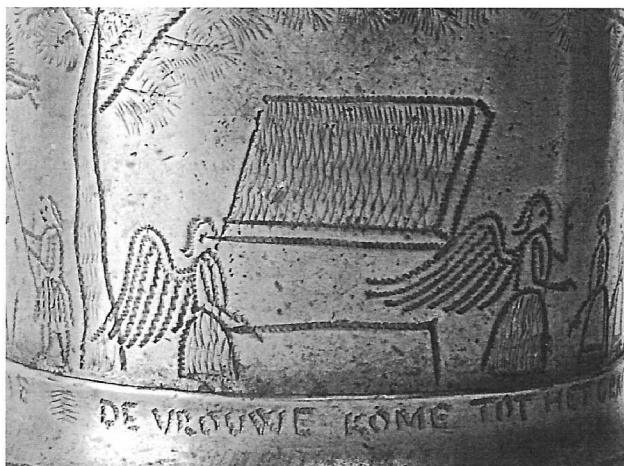
Afb. 8: Peeteris verloogt Cristis

Afb. 9: Judas verhangt syn selver

10: De Passie

Afb. 11: De vrouwe come tot het graf

Afb. 12: Cristis vershint by syn desypelen

Afb. 13: 'T Lam Godts

Het zou interessant zijn om in de archieven na te gaan of de verschillende schenkers terug te vinden zijn als lidmaat van de Nederlandse Hervormde Kerk in Akersloot aan het begin van de achttiende eeuw. Het lijkt me mogelijk dat daar door het stimuleren van schenkingen een avondmaalsstel bijeengebracht is, dat later op één beker na, verstrooid raakte.

Religieus tin 2

Tekst: J. Spaans, emeritus deken - Foto's: J.F.H.H. Beekhuizen

Het is alweer enige tijd geleden, dat ik een artikel schreef over religieus tin met als ondertitel *vasa sacra*¹. Daarin werd melding gemaakt van die tinnen kerkelijke gebruiksvoorwerpen die in aanraking komen met de gewijde gaven van brood en wijn of de heilige oliën. Dit tweede artikel wil ik als ondertitel meegeven *vasa non sacra*.

Dit zijn die voorwerpen die wel in de katholieke eredienst worden gebruikt, maar die niet zijn gewijd door een bisschop of een priester, maar wel zijn gezegend. Het gaat hierbij o.a. om godslampen, ampullen voor wijn en water, kandelaars, lavaboschotels en -kannen, collecteschalen, wierookvaten, reliekhouders etc. Deze voorwerpen zijn vervaardigd van zilver, koper, brons, soms glas en zeker ook van tin, behalve natuurlijk de wierookvaten, die door de gloeiende kooltjes aangetast zouden worden.

Kandelaars

De tinnen voorwerpen werden vroeger meestal gepoetst en in de minder rijke kerken gebruikt op de grote feestdagen als het zilver van de armen. Zo ken ik een kerk die een set heeft van tien tinnen kandelaars en bovendien een enorme tinnen Paaskandelaar, die echt destijds niet gebruikt werden in de vasten- of adventstijd, maar op de Hoogfeesten zoals Pasen. Zes grote kandelaars dienen voor het hoofdaltaar, twee kleinere staan op de credens en twee idem aan weerszijden op de communiebank. Bij pontificale vieringen wordt er dan nog een zevende kandelaar geplaatst in het midden van het hoofdaltaar. In de rijkere kerken dit alles natuurlijk in zilver. Buiten de hoogfeesten gebruikt men eenvoudige koperen of bronzen kandelaars in sets van vier of zes stuks.

Dit kandelaargebruik was alleen algemeen van toepassing vóór het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) toen er nog gecelebreerd werd met het gezicht van de celebrant naar het oosten gericht en, als echte voorganger, met de rug naar de gemeente gekeerd. Hier en daar wordt nog volgens deze zgn. Tridentijnse methode dienst gedaan. Het woord

Tridentijns is afgeleid van het Concilie van Trente (1545-1563), toen vaste liturgische regels voor de westerse katholieke kerken werden vastgesteld. Tegenwoordig is het altaar in katholieke kerken meestal vrijstaand met daarop hooguit twee kandelaars geplaatst (afb. 1).

Afb. 1: Een paar Duitse kandelaars, niet gemerkt, 18^e eeuw

De Godslamp

Om in een kerk de plaats te markeren waar in een tabernakel of in een sacramentshuisje de gewijde hosties worden bewaard, brandt daarvoor een zgn. eeuwig licht in een hangende of staande Godslamp. Dit gebruik treft men ook aan in synagogen waar een

¹ J. Spaans - Religieus tin, in: de Tinkoerier, jaargang 17, nummer 1, juni 2009, blz. 28 t/m 37.

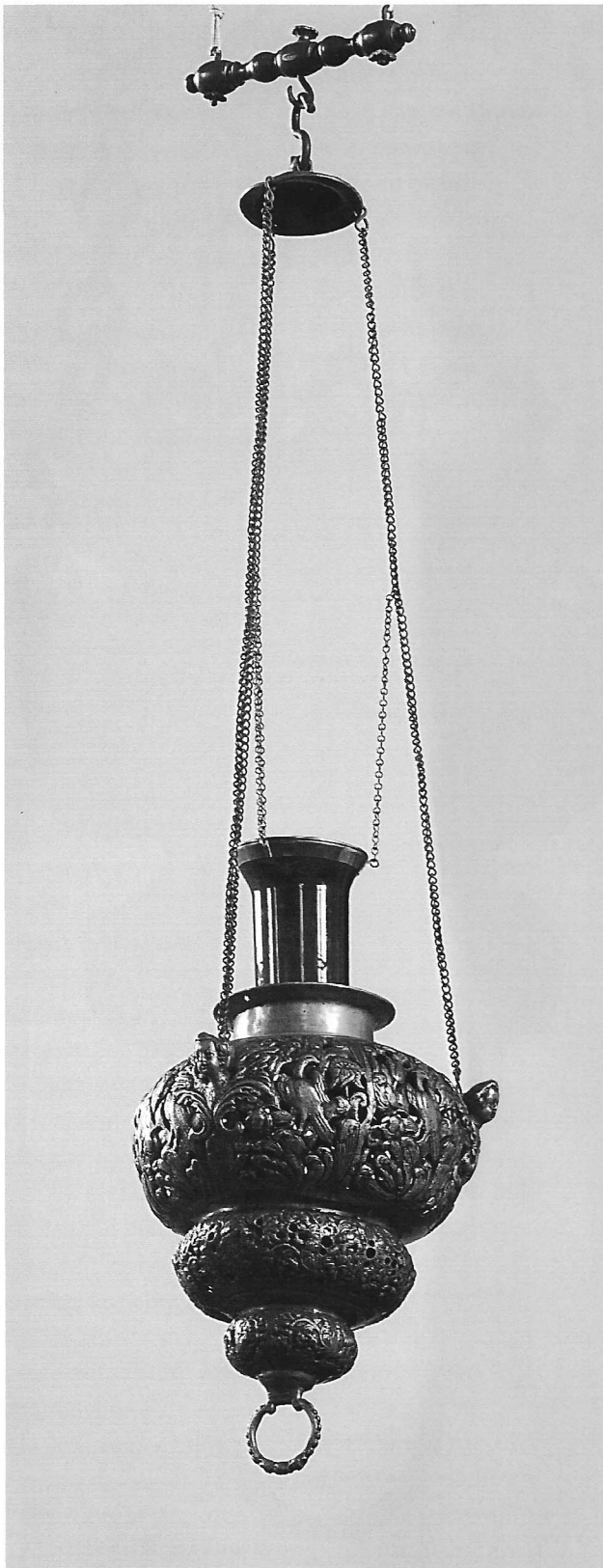

dergelijke lamp de plaats aangeeft waar de Thorarollen worden bewaard. Kleine exemplaren worden wel gebruikt als devotielichten voor Heiligenbeelden of voor iconen. Deze lampen kunnen vervaardigd zijn van allerlei metalen, waaronder ook tin. In een houder bevindt zich dan een glazen lampenglas gevuld met vloeibare of vaste olie en een brandende pit (afb. 2, 3 en 4).

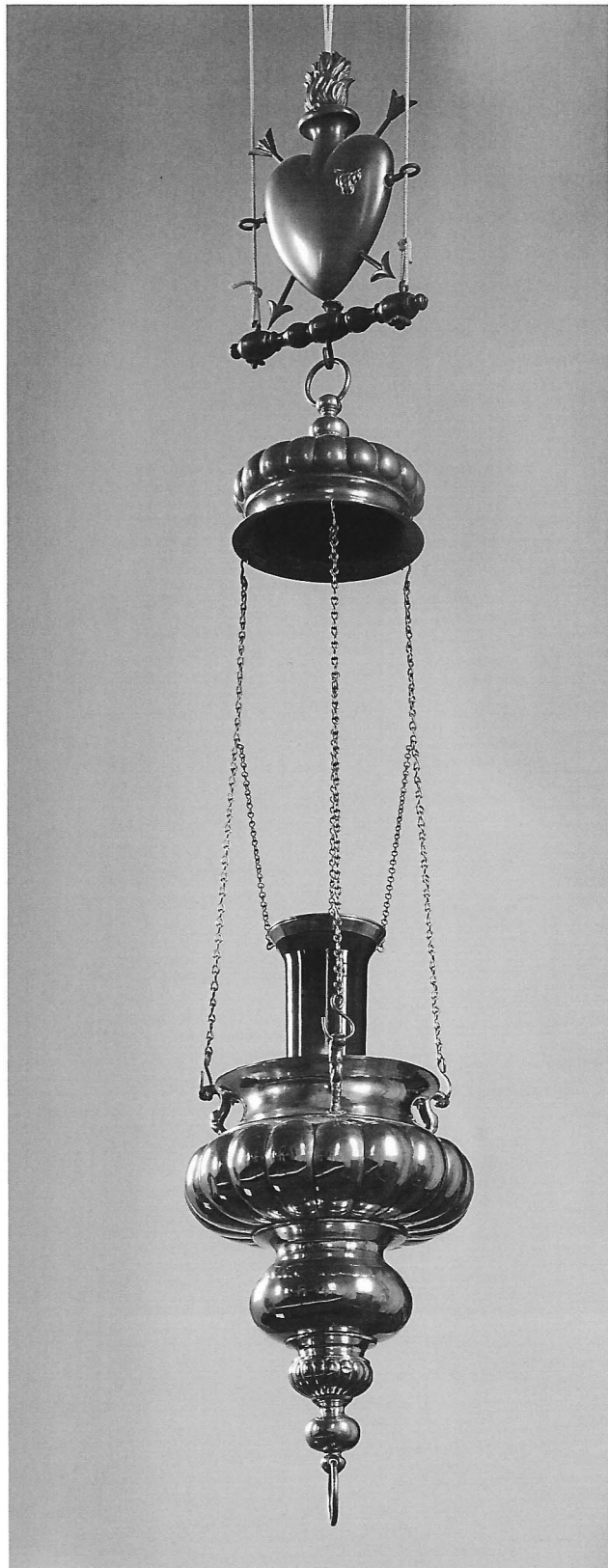

Afb. 2: Een Duitse Godslamp, niet gemerkt. Gegraveerde datering 1728 met initialen D.z.z.M.

Religieus tin 2

Afb. 3: Een Hollandse Godslamp, niet gemerkt.
17^e eeuw. Oud Katholieke kerk te Aalsmeer

Afb. 4: Een messing Godslamp, 18^e eeuw.
Oud Katholieke Kerk te Aalsmeer

Ampullenstel

Bij het offertoriumdeel van de eucharistieviering in katholieke kerken wordt de miskelk gevuld met wijn vermengd met een weinig water. Daartoe staan in de nabijheid van het altaar op een tafeltje of credens twee kannetjes, meestal op een blad gereed, gevuld met wijn en water. Ze zijn daartoe gemerkt met een V voor vinum en A voor aqua (afb. 5 en 6). In de Oudheid werd wijn altijd met water gemengd alvorens te worden geconsumeerd.

Dit oude gebruik is men ook symbolisch gaan interpreteren. Brood en wijn zijn bij de Eucharistie of de Avondmaalsviering symbolen voor het lichaam en het bloed van Christus. Toen Jezus aan het kruis was gestorven, werd zijn zijde met een lans doorboord om er zeker van te zijn dat hij inderdaad gestorven

Afb. 5: Een paar Portugese ampullen met blaadje, niet gemerkt, 18^e eeuw

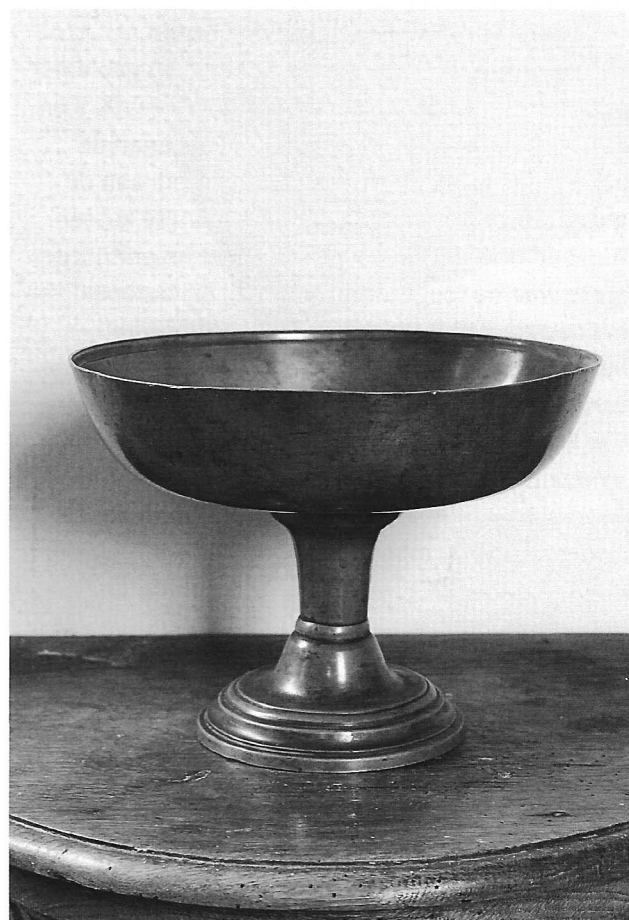

Afb. 6: Een paar Duitse ampullen met blaadje, niet gemerkt, 18^e eeuw

was. In de beschrijving daarvan in de Bijbel staat dat er toen water en bloed uit zijn zijde stroomde, vandaar die vermenging van water en wijn. Vaak wordt de waterampul met het ampullenblad gebruikt in plaats van de lavabokan en het lavaboblad voor de handwassing van de celebrant tijdens het offertorium.

Offerschaal

Tijdens dit offertorium wordt ook de geldelijke bijdrage van de kerkgangers ingezameld met collectezakken, maar vaak ook met offerschalen (afb. 7). In de eerste eeuwen van het Christendom werden deze offergaven in natura door de kerkgangers naar voren gebracht om later aan de armen te worden uitgedeeld. Het voor de viering benodigde, namelijk brood en wijn, werd ook uit die gaven geselecteerd.

Afb. 7: Een Hollandse offerschaal, niet gemerkt, 19^e eeuw

Religieus tin 2

Lavabokan en lavaboschaal

Nadat de gaven van brood en wijn op het altaar zijn gelegd, wast de celebrant zijn handen. Ook daartoe zijn in de buurt van het altaar een schaal, een kan en een handdoek gereedgezet op de credens.

Reliekhouder

Toen christenen in de eerste drie eeuwen van onze jaartelling in Europa nog vervolgd werden, stierven velen de marteldood. Als eerbetoon aan deze geloofsgetuigen, die omwille van hun geloof waren omgebracht, werden hun lichamen vaak in de altaarruimte of priesterkoor begraven. Daaruit ontstond later de traditie om bij de wijding van een nieuwe kerk in het altaar relieken of resten van het gebeente van martelaren, meestal maar een heel klein stukje, in te metselen. Dit gebruik wordt tot op de huidige dag voortgezet. Daarnaast ontstond er een ware cultus rond de verering van de relieken of relikwieën van martelaren, die dan ook in monstransen ten toon werden gesteld en geplaatst op altaren of andere plaatsen in een kerk (afb. 8 en 8a). Soms ook waren deze reliekhouders aan de achterzijde voorzien van een handvat om aan de gelovigen te worden voorgehouden om te kussen. Aan bepaalde relieken werd of wordt nog altijd, een grote waarde toegekend, omdat zij bijvoorbeeld van invloed zouden kunnen zijn bij genezing van bepaalde kwalen. Tot relieken worden naast stukjes van het gebeente van heiligen, ook gerekend delen van kleding van heiligen of voorwerpen die in aanraking zijn geweest met heiligen. Beroemde voorbeelden zijn de lijkwade van Turijn en de zweetdoek van Veronica, maar ook bv. een deel van de sandalen of de stola van Sint Willibrord of de doek waarmee Sint Cunera is gewurgd gelden als relieken of relikwieën.

In de westerse kerken is de verering van relieken aan het verdwijnen, maar in Oost-Europa staan relieken nog altijd hoog in aanzien.

Afb. 8: Een Hollandse monstrans als reliekhouder, niet gemerkt, 18^e eeuw

Afb. 8a: Detail: S Lucia

Sets om priesterroeping te bevorderen.

Hoewel liturgische gebruiksvoorwerpen in miniatuur niet tot de gewijde of gezegende vasa sacra of de vasa non sacra behoren is het toch interessant om deze categorie voorwerpen te vermelden want ook zij waren vaak van tin vervaardigd.

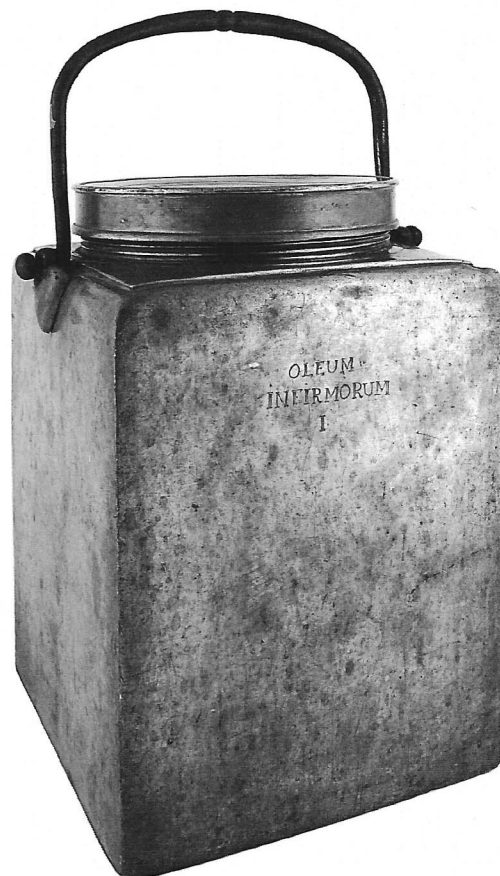
Aan Rooms-Katholieke jongens werd in vorige eeuwen nogal eens een complete set voorwerpen cadeau gedaan om misje te kunnen spelen. Dit was bedoeld om priester- of kloosterroeping te bevorderen.

Alle in mijn artikelen genoemde vasa, evenals misgewaden en een altaar maakten deel uit van zo'n set (afb. 9).

Afb. 9: Kelk met pateen en een paar ampullen, niet gemerkt, 19^e eeuw

Net als bij de in de kerk gebruikte voorwerpen was ook dit speelgoed deels vervaardigd van allerlei metalen waaronder ook complete sets in zilver. Twee andere bijzondere voorwerpen wil ik graag nog onder de aandacht brengen. Het eerste object betreft een zeer groot olievat, dat gevuld werd met olijfolie (afb. 10) en mogelijk een exemplaar van drie. Een dergelijk vat behoorde toe aan het bisdom en de kerken kwamen er om hun oliedozen te vullen. De tekst op dit olievat geeft aan dat de inhoud ziekenolie was (afb. 10a). Het vat is met een ijzeren scharnierend handvat uitgerust en heeft ook nog een binnendeksel. De herkomst is mogelijk Frankrijk, maar Nederland is ook mogelijk. Datering: achttiende eeuw.

Afb. 10: Zeer groot olievat, niet gemerkt, Frankrijk, 18^e eeuw

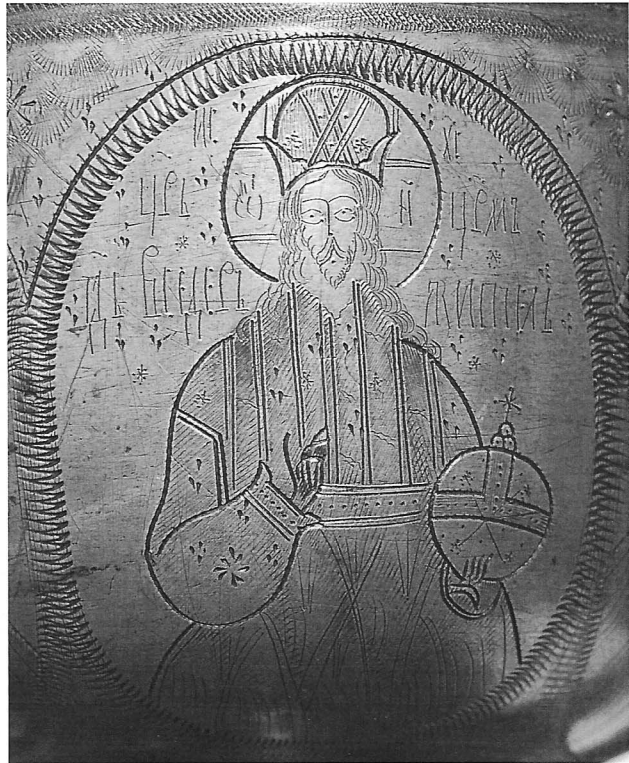
Afb. 10a: Oleum Infirmorum

Religieus tin 2

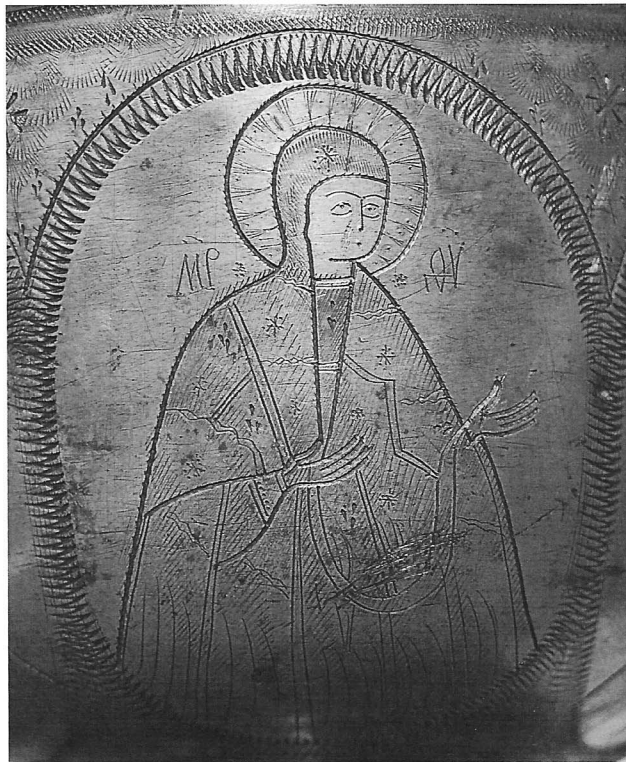
Het tweede object is een kelk die op een prachtige manier is gegraveerd met de iconische voorstelling deisis (deesis) (afb. 11). Het toont de tronende Christus (Christus Pantocrator) met Maria en Johannes de Doper en twee aartsengelen. Verder een voorstelling met een kruis (afb. 11a t/m 11f). De kelk is niet gemerkt en is mogelijk vervaardigd en gegraveerd in Oost Europa en dateert uit de achttiende eeuw.

Afb. 11: Kelk, niet gemerkt, mogelijk Oost-Europa, 18^e eeuw

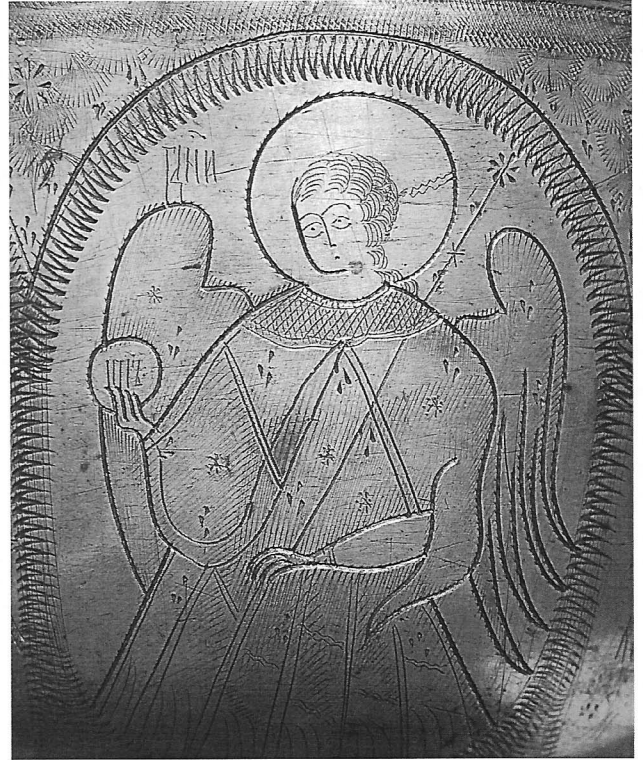
Afb. 11a: Tronende Christus

Afb. 11b: Maria

Afb. 11c: Johannes de Doper

Afb. 11e: Aartsengel

Afb. 11d: Aartsengel

Afb. 11f: Kruis

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

Tekst en fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

Afb. 12 en 12a: Nederlands driedelig chrisatorium

Niet gemerkt.

Hoogte: 17,0 cm

Doorsnede: 6,5 cm

Inv. nr: 4-11

Afb. 13 en 13a: Nederlands tweedelig chrisatorium met scharnierend tweekakig deksel (kruisje ontbreekt)

De achterzijde van de palmetduimrust in de vorm van een mannenkopje.

Niet gemerkt.

Periode: 18^e eeuw

Hoogte: 9,6 cm

Doorsnede: 8,0 cm

Inv. nr: 5-11

Afb. 14: Nederlands crismatorium met drie busjes

Niet gemerkt.

Aan de binnenkant van en op het deksel gegraveerde letters O, C en I.

Periode: 18^e eeuw

Hoogte: 4,0 cm

Breedte: 8,3 cm

Lengte: 9,0 cm

Inv. nr: 6-11

Afb. 15, 15a en 15b: Nederlands hostiedoosje met schroefdeksel met kaarsenhouder (dekseltje ontbreekt)

Niet gemerkt.

Periode: 18^e eeuw

Hoogte: 7,0 cm

Doorsnede: 6,6 cm

Aan de buitenkant is duidelijk te zien dat er aan de binnenkant een bolling is, welke is aangebracht om de hostie gemakkelijk uit het doosje te pakken.

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

Afb. 16: Belgisch wijwatervaatje, Maria met Kind
Gemerkt op het deksel: gekroonde roos met in de kroon gietersinitialen ND = Nicolas Dechamps III, Luik, omstreeks 1818.

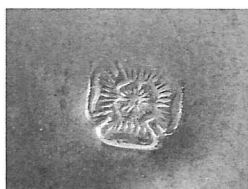
Periode: 1^e helft 19^e eeuw

Hoogte: 15,4 cm

Doorsnede: 4,5 cm

Literatuur merk:

T. Dangis - Tinmerken van België en naburige steden 15de - 21ste eeuw, Kessel-Lo 2014, blz. 231, nr. 2951.

Afb. 17: Belgisch wijwatervaatje: Maria met Kind
Gemerkt op het klepje: gekroonde roos zonder zichtbare gietersinitialen.

Periode: 1^e helft 19^e eeuw

Hoogte: 15,8 cm

Doorsnede: 3,6 cm

Afb. 18: Belgisch wijwatervaatje: St. Rochus

Niet gemerkt.

Periode: 1^e helft 19^e eeuw

Hoogte: 16,7 cm

Doorsnede: 5,3 cm

Afb. 19: Zuid-Nederlandse wijwateremmer met ijzeren hengsel

Aan de buitenkant in de voet meegegoten woord VEGIA.

Periode: 2^e helft 17^e eeuw

Hoogte: 20,3 cm

Doorsnede voet: 13,5 cm

Ex. Collectie C.J.J. Weegenaar, 's-Gravenhage

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

Afb. 20: Frans wijwateremmer met sprenkelaar

Niet gemerkt

Periode: 4^e kwart 18^e eeuw

Hoogte: 14,3 cm

Doorsnede voet: 12,0 cm

Afb. 21: Duits wijwateremmertje

Niet gemerkt

Periode: 19^e eeuw

Hoogte: 11,5 cm

Doorsnede voet: 7,7 cm

Afb. 22: Belgisch houten kruis bekleed met tin en tinnen corpus, Luik

Niet gemerkt

Periode: 18^e eeuw

Hoogte: 35,0 cm

Breedte: 28,0 cm

Afb. 23: Belgisch houten celkruisje bekleed met tin: lijdensattributen

Niet gemerkt

Periode: 2^e helft 18^e eeuw

Hoogte: 23,3 cm

Breedte: 10,6 cm

Afb. 24: Hollandse ciborie

Niet gemerkt

Periode: 18^e eeuw

Hoogte: 27,5 cm

Doorsnede voet: 13,7 cm

Afb. 25: Duitse kandelaar met ijzeren pen

Niet gemerkt

Periode: omstreeks 1600

Hoogte zonder pen: 25,6 cm

Doorsnede voet: 15,4 cm

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

**Afb. 26: Vlaamse
monstrans/reliekhouder**

Niet gemerkt.

Periode: 19^e eeuw

Hoogte: 29,3 cm

Doorsnede voet: 10,0 cm

Afb. 27: Monstrans

Gemerkt aan de binnenkant van de voet: gekroonde roos met in het hart van de roos een handje voor Antwerpen en in de kroon gietersinitialen ADM = Andries de Mangeleer I of II, Antwerpen, werkzaam 1599 - 1613 of 1644 - 1651.

Hoogte: 49,5 cm

Doorsnede voet: 15,8 cm

Tentoonstelling en literatuur:

Oud tin 16^e tot 19^e eeuw uit de Vlaamse en Waalse ontstaanscentra, Staden 1986, blz. 17, nr. 11.

Glans van het oude tin, Geel 1994, blz. 49, nr. 94.

Literatuur merk:

T. Dangis - Tinmerken van België en naburige steden, 15de - 21ste eeuw, Kessel-Lo 2014, blz. 54, nr. 462-467.

Afb. 28: Offerschaaltje met los ornament in de vorm van een treurende Maria.

Gemerkt aan de buitenkant op het vlak: gekroonde roos met niet leesbare gietersinitialen.

18^e eeuw

Hoogte: 13,0 cm

Doorsnede: 19,0 cm

Literatuur:

Glans van het oude tin, Geel 1994, blz. 49, nr. 95.

Opmerking: Deze offerschaaltjes hebben een verhoging waarop een beeldje geplaatst kan worden. Naar keuze kon een (patroon-)heilige gekozen worden waarvoor de collectie werd gehouden. In genoemde literatuur wordt J.E. Rondstadt (werkzaam 1832 - 1858) genoemd als tinnegieter. De initialen zijn zo onduidelijk dat deze toeschrijving op zijn minst twijfelachtig is. Op grond van de vormgeving van het schaalje en het beeldje dateren wij het geheel op achttiende eeuw.

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

Afb. 29: Twee kelken voor water en wijn

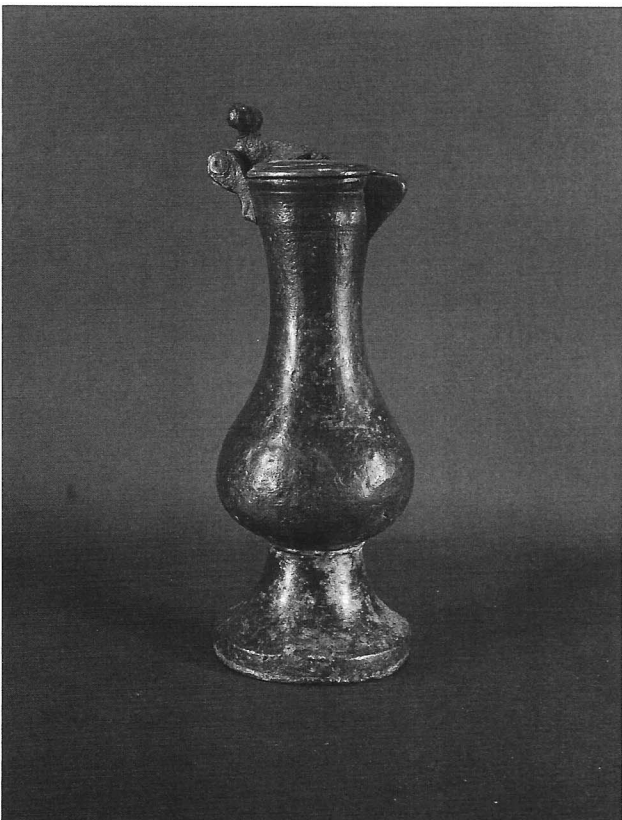
Bodemvondst beerput in Leiden. Omstreeks 1400.

Hoogte: 17,8 cm

Literatuur: 12^e Int. Kunst- en Antiekbeurs Brugge 1995, blz. 97.

Opmerking:

*het zouden ook een paar altaarvaasjes kunnen zijn.
Voor en water- en wijnampul zijn ze wel erg groot.*

Afb. 30: Misampul voor water of wijn

Bodemvondst uit Amsterdam of Leiden.

1^e helft 15^e eeuw (dekseltje bijgezocht).

Hoogte: 16,0 cm

Literatuur als bij afb. 29.

Afb. 31: Wijwateremmer met scharnierend hengsel

Bodemvondst uit 's-Hertogenbosch,

Burg. Loefplein 1966. 15^e eeuw.

Hoogte: 7,0 cm

Hoogte incl. hengsel: 15,5 cm

Afb. 32: Zeskantige pyxis of zoutvat

Bodemvondst beerput Langebrug 99 in Leiden.

Omstreeks 1500.

Hoogte: 6,2 cm

Literatuur: Bodemonderzoek in Leiden,
Archeologisch jaarverslag 1987, blz. 13.

Religieus tin - vervolg

Een bijdrage van drie van onze leden

Afb. 33: Madonna - zogenaamde Sedes Sapientiae
Bodemvondst Frans-Vlaanderen
Halffiguur
1^e kwart 14^e eeuw
Hoogte: 10,7 cm
Opmerking: Kindje ontbreekt.

Afb. 34: Madonna met Kind
Bodemvondst stortgrond Noord-Brabant
Gekroond. Volsculptuur
Omstreeks 1400
Hoogte: 4,5 cm

Afbeelding 1 t/m 11f: Collectie auteur
Afbeelding 12 t/m 26: Collectie Peter Aussems, Maastricht
Afbeelding 27 en 28: Particuliere collectie, Piershil
Afbeelding 29 t/m 34: Particuliere collectie, Nederland

Een avondmaalsset

J.F.H.H. Beekhuizen

Tijdens de opnamen van Tussen Kunst & Kitsch op maandag 3 juni 2013 in museum Belvédère in Heerenveen werd mij een avondmaalsset getoond, bestaande uit twee kannen en twee schotels (afb. 1 en 3).

De vier objecten zijn gemerkt door de Utrechtse tinnegieter Rijk Houweling. Bekend is zijn viermerk in combinatie met het engelmerk van A. de Caes¹. De merken op de kannen zijn het viermerk met deels weggesleten gietersinitialen (R)H en een engelmerk met duidelijke gietersinitialen RH (afb. 2). De schotels zijn gemerkt met het viermerk met duidelijke gietersinitialen RH en - opvallend - een ander engelmerk dan op de kannen. Dit engelmerk heeft de duidelijke gietersinitialen RH, maar het heeft ook een randschrift met de tekst: (ENGELS)HARTTIN (afb. 4). Rijk Houweling werd gedoopt op 17 oktober 1779 te Utrecht, hij huwde voor de kerk op 28 januari 1810 met Cornelia Copijn (geboren 18 november 1770, overleden 8 februari 1837). Hij is overleden op 17 februari 1853 te Utrecht (nieuwe gegevens). In een Franstalige akte van 6 maart 1813 wordt Rijk Houweling vermeld als tinnegieter te Utrecht en wonende in de Wijnstraat, Wijk B, nr. 270/293². Dubbe meldt dat Houweling in 1830 met twee knechten werkte³. De verschillen in het engelmerk zijn zeer groot te noemen en deze merkencombinatie van tinnegieter Houweling zijn wij nog niet eerder tegengekomen. In de inventarislijst⁴ uit 1977 worden de twee tinnen schalen vermeld. In maart 2012 zijn daar de twee tinnen schenkkannen bijgekomen.

Afmetingen kannen:

hoogte: 31,0 cm

doorsnede voet: 9,5 cm

Doorsnede schalen: 24,0 cm

¹ B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 342 en 344, nr. 1358-6 en nr. 1932-3.

² Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg, inv. nr. 1199.

³ B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 344, nr. 1932.

⁴ In dat jaar zijn in de provincie Utrecht alle hervormde kerken bezocht en de voorwerpen van oudheidkundige, historische of kunstwaarde geïnventariseerd en gearhiveerd.

Afb. 1: Een paar avondmaalskannen

Afb. 2: Merken op de kannen

Afb. 3: Een paar diepe schoteltjes

Afb. 4: Merken op de schoteltjes

Avondmaalskan uit Aarle-Rixtel

J.F.H.H. Beekhuizen

Via de vraag- en antwoordrubriek van de website van onze vereniging kregen wij een vraag over de hierbij afgebeelde kan (afb. 1). De eigenaar vermoedde dat deze kan een avondmaalskan zou zijn, dit op grond van de op de bodem gegraveerde tekst: *Voor de kerk van Aerle Ao 1761* (afb. 2).

Afb. 1: Avondmaalskan

Afb. 2: 'Voor de kerk van Aerle Ao 1761'

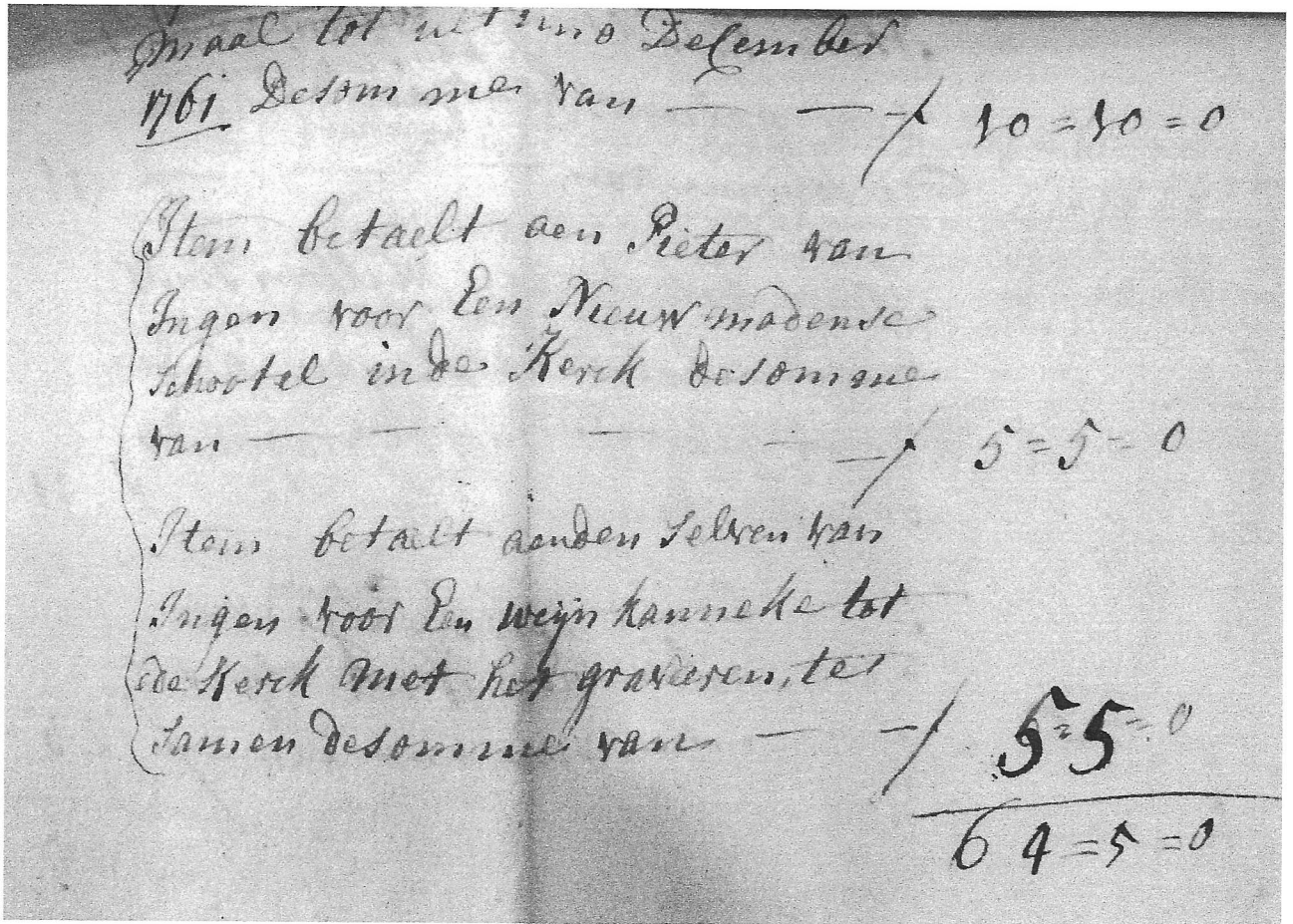
Aerle was een dorp in Noord-Brabant, nu geheten Aarle-Rixtel. De plaatselijke Heemkundige Kring heeft in de kerkarchieven een rekening gevonden met de volgende tekst (afb. 3):

*1761 de somma van 10=10=0
Item betaalt aan Pieter van Ingen voor Een Nieuw Schootel in de Kerck de somma van 5=5=0
Item betaalt is aanden selven man Van Ingen voor Een wijnkanneke tot de Kerck met graveren te samen de somma van 5=5=0*

De veronderstelling dat het om een avondmaalskan gaat, lijkt hierdoor gerechtvaardigd. De vorm van de kan is vrij algemeen: een buikkan met snep. Het deksel is echter afwijkend en is vrijwel zeker ontworpen ter onderscheiding van gewone andere kannen (afb. 4).

Op de buitenkant van de bodem staat een merk ingeslagen, dat door oxidatie jammer genoeg deels onleesbaar is (afb. 5). Het is een viermerk, waarvan het tweede schildje van links een engeltje naar links gericht toont. Het tweede merk van rechts is een leeuwje, naar links gericht. In het rechter schildje zijn met enige fantasie de initialen HVG te ontdekken. Deze zouden toegeschreven kunnen worden aan Hendricus van de Graft, tinnegieter uit 's-Hertogenbosch, gehuwd in 1754, werkzaam van omstreeks 1748 tot 1768 of 1771, het jaar van zijn overlijden¹. Zijn werkzame periode komt overeen met de datering op de kan van 1761. Het is ook voor de hand liggend om een tinnegieter te zoeken in de nabijheid van Aarle-Rixtel. 's-Hertogenbosch komt dan zeker in aanmerking. De stad ligt ongeveer 39 kilometer ten noorden van Aarle-Rixtel.

Maar de rekening in het kerkarchief van Aarle-Rixtel vermeldt de naam van een zekere Pieter van Ingen. In Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken komt een tinnegieter met deze naam voor. Van Ingen was werkzaam in 's-Gravenhage van omstreeks 1751 tot omstreeks 1772. Als lid van het St. Eloygilde staat hij vermeld in 1751 en 1772². Ook deze tinnegieter was dus werkzaam ongeveer in de periode waarin de kan is gemaakt.

Afb. 3: Rekening uit 1761

Zou de kan in 's-Gravenhage zijn besteld? Zolang het merk niet meer gegevens prijsgeeft zal die vraag niet te beantwoorden zijn. Wat eens temeer bewijst hoe moeilijk het is een tinnegieter aan een merk te verbinden.

Hoogte: 23,0 cm
 Doorsnede voet: 11,0 cm
 Doorsnede buik: 13,5 cm
 Gewicht: 1180 gram

¹ B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 245, nr. 1770 en 1770-3 en 1770-4.

² Idem, blz. 191, nr. 1958 (geen merk afgebeeld).

Afb. 4: Graving buitenkant bodem

Afb. 5: Viermerk met niet-leesbare gietersinitialen

Religieus tin in de 20^e eeuw

A. Korstjens

In bredere zin duidt het woord *religie* op een algemenere vorm van spiritualiteit, gevoelens, gedachten met betrekking tot de zin van het leven. Al snel zullen wij in West-Europa daarbij op de eerste plaats denken aan het Christendom in zijn vele verschijningsvormen en daarna pas aan de Islam of het Jodendom. Maar wat dacht u van de 900 miljoen Hindoestanen of 415 miljoen Boeddhisten op de wereld?

Non-theïstische levensbeschouwingen stellen het bestaan van een god of goden niet centraal in hun levensbeschouwing. In het schema hiernaast (afb. 1) vindt u symbolen van de twintig belangrijkste religies ter wereld. Het kruis van het Christendom is er slechts één. De Davidster herkent u zeker, maar welk symbool is van het Baha'i geloof of van het Taoïsme?

Afb. 1: Religieuze symbolen volgens Wikipedia

In elke religie komen religieuze voorwerpen voor. Soms bedoeld voor de eredienst, soms louter voor de versiering. Natuurlijk laat het zich aanzien dat daarvoor kostbare grondstoffen worden gebruikt maar wist u dat bij de Romeinen goud in lager aanzien stond dan brons? De eerste Romeinse munten waren van brons en pas later deden gouden en zilveren munten hun intrede. Nou is het wél zo dat om brons te maken ook tin nodig is en als je tin nèt gegoten hebt of je poetst het mooi op dan lijkt het tenslotte ook op zilver.

In de twintigste eeuw is er in West-Europa weinig religieus tin gemaakt en dus is die groep sterk ondervertegenwoordigd in mijn verzameling. Vrijwel elke Protestantse Kerk Nederland beschikt over een avondmaals-servies bestaande uit een kan en bekers. Vaak zijn dat kostbare zilveren stellen, maar tinnen stellen komen nog in grote aantallen voor. In Nederland waren er in het begin van de twintigste eeuw nog diverse tinnegieters die dat konden leveren. Zelfs nu staan ze nog op de website van De Tinkoepel uit de Zaanse Schans. Twee modellen kennen, drie modellen bekers, een schaal en een offerblok met deksel. Zelf heb ik een gloednieuw gegoten beker van 13 cm hoog met een inhoud van 0,3 liter. Niet alleen De Tinkoepel, maar zeker ook de tinnegieterij Zwarteboel & van der Leede uit Leerdam is een gekende leverancier van menig beker en kan. Allemaal gebaseerd op eeuwenoude modellen en soms zijn de gietvormen zelf ook zo oud. Mijn beker komt uit een dergelijke oude mal en is dus zeker een gewaardeerd replica (afb. 2). Speciaal voor mij heeft Blaauboer deze beker aan de onderzijde voorzien van alle vijf de merken die bij De Tinkoepel nog aanwezig zijn (afb. 3).

Ook in het Rooms-Katholieke smaldeel van het Christendom zijn voorwerpen van tin in gebruik geweest. Het vaatwerk bestaande uit kelken, schalen, ampullen, e.d. is in de loop van de tijd vrijwel allemaal uitgevoerd in goud of zilver. Iemand die tot priester gewijd werd kreeg van zijn eigen familie vaak een miskelk mee als wijdingsgeschenk. Alleen als je uit een echt arme familie kwam was dat soms een mooi opgepoetste tinnen kelk. Als het in ieder

Afb. 2: Drinkbeker van de Tinkoepel. Collectie auteur

geval maar zilver leek! In het Catharijneconvent in Utrecht zijn nog wel tinnen kelken te bewonderen. Anno 2014 zal er denk ik nauwelijks nog tinnen vaatwerk in gebruik zijn. We zullen het dus moeten hebben van datgene wat bewaard is gebleven. In de RK eredienst wordt onder andere een setje ampullen voor water en wijn gebruikt. Ook daarvan zijn tinnen exemplaren in gebruik geweest (afb. 4). Bij de ingang van bijna alle RK kerken zijn de bekende grote wijwaterbakken te vinden (afb. 5).

Afb. 4: Een paar ampullen voor water en wijn

Afb. 3: Vijf merken, gebruikt door De Tinkoepel

Afb. 5: Een grote, marmere wijwaterbak

Religieus tin in de 20^e eeuw

En in de woonhuizen van vrijwel elk katholiek gezin vond je vroeger nog wel een wijwaterbakje. Al dan niet met een palmtakje! Bij de kerk kon je gewijd water krijgen/kopen. Daarmee werd dat bakje gevuld en nadat je je vingers er in had gedoopt maakte je met de nog natte vingers een kruisteken. Net zoals bij het ingaan van de kerk maar dan thuis in het klein. Vanwege de prijs werden er niet alleen aardwerk of porseleinen wijwaterbakjes gemaakt, maar zeker ook tinnen. Met de ontkerkelijking zijn er ongetwijfeld honderden of misschien wel duizenden tinnen wijwaterbakjes weggegooid. Lid van onze vereniging Bas Franses heeft er gelukkig nog wel enkele tientallen kunnen bewaren.

Het kitschgehalte heeft hier behoorlijk huis gehouden. Katholieken houden wel van versieringen en uitbundigheid! Zelf heb ik slechts één wijwaterbakje maar dat is dan wel een bijzonder bakje van de firma Gebroeders Arens uit Nijmegen (afb. 6). Arens was eigenlijk geen tinnegieter maar een gewaardeerd kunstenaarsbedrijf dat niet alleen veel koper- en bronswerk in opdracht van de RK-kerk maakte, maar bijvoorbeeld ook onderdelen voor de Marie-Adolf fontein in Nijmegen. In de crisistijd moest er ook brood op de plank komen en toen hebben ze onder andere mijn tinnen wijwaterbakje

**GEBR. ARENS
NIJMEGEN**

*Afb. 6: Wijwaterbakje van de firma Arens.
Collectie auteur*

gemaakt. Het bijzondere zit hem in het feit dat dit bakje uit één plaat tin is gehamerd.

Er zit dus géén soldeernaad in en dat is technisch niet zo eenvoudig. Afmetingen 8 x 8 cm. Verder ben ik nog nooit iets van tin van Gebroeders Arens tegen gekomen.

Bijzonder zijn ook de setjes die, zeker in Brabant en Limburg, in veel katholieke gezinnen met jongens aanwezig waren om misje te spelen. Op de speelzolder met eenvoudig altaartje een rollenspel spelen dat geheel en al paste in de leefwereld en cultuur van de jaren vijftig (afb. 7).

Afb. 7: 'Het priesterspel'

Een kelkje, kleine kandelaartjes en een setje ampullen voor water en wijn. Veelal van tin met een hoog lood gehalte. Ze hebben zeker bestaan maar waar die setjes nu zijn? Zijn ze überhaupt nog wel ergens of zijn ze allemaal tegelijk met het Rijke Roomsche leven verloren gegaan? Zelf heb ik er helaas geen, maar in het Speelgoedmuseum in Oosterhout mocht ik wel een foto maken (afb. 8).

Afb. 8: Miniatuur vaatwerk voor het 'priesterspel'.
Collectie Speelgoedmuseum Oosterhout

Misschien zijn de twee kandelaartjes van Gero (circa 12 cm hoog) uit mijn eigen verzameling wél voor zo'n altaartje gebruikt. Ze zijn zeker te klein voor de normale eredienst bij welke religie dan ook (afb. 9). En zo kom ik dan vanzelf bij de kandelaars. Vrijwel elke religie kent het gebruik van kandelaars met één of meer kaarsen. Voor op de tafel, het altaar of de grotere formaten voor op de grond. Alle materialen worden gebruikt, koper, brons, al dan niet verzilverd of verguld. Maar zeker ook tin. De hierbij afgebeelde Vlaamse tinnen negentiende-eeuwse vloerkandelaar is zonder kaars 68 cm hoog (afb. 10).

Afb. 9: Twee kandelaartjes, gemerkt Gero.
Collectie auteur

Afb. 10: Vlaamse kerkkandelaar, begin 19^e eeuw

Religieus tin in de 20^e eeuw

Dat er ook nu nog tinnen kandelaars gemaakt worden zal menigeen verbazen. Wat dacht u van deze met vier bellen aan een ketting? Omstreeks 2006 ontworpen door het beroemde Nederlandse kunstenaarsduo Studio Job en gemaakt bij de toen nog bestaande firma Rio in Tiel (afb. 11). Prijs € 790,00 (hoogte: 35 cm).

Afb. 11: Kandelaar met bellen van Studio Job. Collectie auteur

De afgebeelde tinnen kandelaar met negen kaarshouders, menorah chanoeka, is via een internetwinkel gewoon in de USA nog te koop voor \$30,00 (afb. 12).

Kandelaars zijn ook nu nog in vrijwel elke kerk te vinden, soms antiek maar zeker ook wel eigentijds/modern. Maar verder kom je behalve in woonhuizen

van verzamelaars nauwelijks meer tinnen kandelaars tegen! In mijn verzameling heb ik ongeveer dertig stuks, maar geen van alle heeft een religieuze herkomst.

Afb. 12: Kandelaar met negen kaarshouders

Pelgrimsinsignes zijn natuurlijk niet van de twintigste eeuw maar in Lourdes is menig souvenir gemaakt van witmetaal en dat bevat tenslotte meestal ook bijna 80% - 90% tin (afb. 13).

Afb. 13: Sleutelhanger uit Lourdes

Gesloten vondst

H.B. van Wijk

In de Tinkoerier van december 2012 stond het artikel *Bodemvondsten in Reimerswaal in de literatuur*. Daarin werden twee objecten besproken, maar er werd ook vermeld dat er naast deze twee nog drie tinnen voorwerpen in dezelfde opgraving werden gevonden (afb. 1).

Er was dus sprake van een gesloten vondst, meldden wij. Hierover schreef de heer H.J.E. van Beuningen ons: *Maar zou het artikel niet nog aardiger zijn geworden wanneer de volledige vondst, dus ook mijn identieke tinnen kan maar ook de twee identieke borden in jouw verhaal zouden zijn verwerkt?* Dat verzuim maken we hierbij goed.

De heer Van Beuningen heeft mij er bovendien op gewezen dat naast de drie niet afgebeelde tinnen objecten in diezelfde vondst ook een Siegburgse trechterbeker (afb. 2) en een Keulse steengoedkan (afb. 3) werden aangetroffen. Museum Boijmans Van Beuningen bevestigde ons dat deze twee stukken steengoed zich bij hen bevinden in het kader van de overdracht van de collectie Van Beuningen de Vriese (resp. inventarisnummers F 4285 en K 4402). We kunnen nu dus de gehele gesloten vondst afbeelden. Noot: H.B. van Wijk - Bodemvondsten uit Reimerswaal in de literatuur, in: de Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 20, nummer 2, december 2012, blz. 70 t/m 72.

Afb. 2: Siegburgse trechterbeker

Afb. 3: Keulse steengoedkan

Afb. 1: Totale tinvondst in Reimerswaal

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Het lijkt wel of het aantal publicaties over tin omgekeerd evenredig is aan de belangstelling voor tin als verzamelgebied. Een aantal van die - recente - publicaties noem ik dan ook slechts; misschien dat ik die kan bespreken als het tin in een bredere belangstelling komt en het aantal publicaties dus weer afneemt.

The Pewter Society publiceerde *Pewter at the Royal Cornwall Museum*. In dat museum in Truro in Cornwall - het zuidwesten van Engeland waar vele tinmijnen waren - is de Richardson Collection ondergebracht. De leden van de Pewter Society waren daar in de zomer van 2013 en konden de collectie toen bewonderen.

Nog recenter is het boek *Scottish Pewter 1600 - 1850* van Peter Spencer Davies. Hij is al 'eeuwen' lid van de Engelse PS en heeft nu dus een standaardwerk over Schots tin vervaardigd. Ik vermeld één bodemvondst uit Aberdeenshire: *an imported Dutch Stadskan*. We gaan die ongetwijfeld opnemen in de te verschijnen publicatie over Nederlandse en Belgische stadskannen.

In Nederland kunnen wij melding maken van de publicatie door de Nederlandse Tinbibliotheek van de tweede druk van Ton Kooyman's *De Bossche Tinnegieter en zijn tin, een overzicht*. Ik zal er zeker op terugkomen (het kost € 22,50) evenals op een boek van onze voorzitter over *Weerter tin* en zijn *Pewter Ware 27* ter gelegenheid van Tefaf 2014 en - vers van de pers - *Pewter Ware 28*.

Nog één omweg, n.l. naar Philippe Boucaud die samen met Michel Schonn het boek schreef *Étain, Maîtres potiers d'étain, Paris 1643 - 1791*. Prachtig verzorgd.

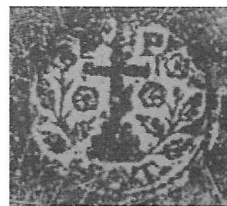
Maar nu naar Tony Dangis. Hij opende zijn schatkist en schreef tweetalig *Tinmerken van België en naburige steden, 15de - 21ste eeuw* (voor de geletterden onder ons is de titel op de rug in het Latijn vermeld). Het is verheugend dat deze publicatie er nu is. Voor België waren er vele jaren slechts deelpublicaties, meestal regionaal, waarin merken werden behandeld.

Jean-Pierre De Graef kwam in 2002 met zijn *Les étainiers belges et leur poinçons* (ik wijdde er elf jaar geleden mijn *Literatuur over tin* aan). Het was het eerste boek dat geheel België omvatte, maar de

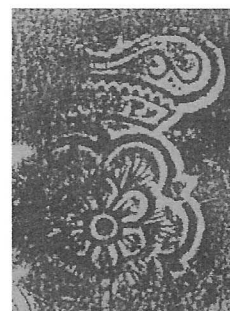
merkjes moest men terugvinden door de vermelde bronnen te raadplegen.

Een volgende stap, België omvattend, werd door de Vlaamse Tinvereniging gezet. Al enige jaren houdt de VT een database bij met alles wat uit deelpublicaties en eigen onderzoek gevonden is, de digitale zus zou men kunnen zeggen, van ons *Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken*.

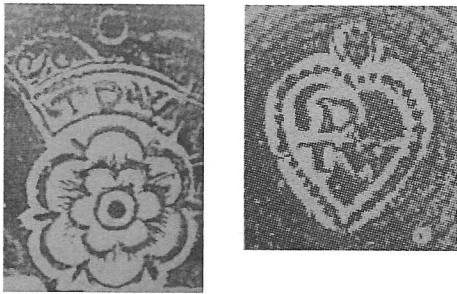
En thans dan de publicatie van Dangis, een sluitstuk als het ware van talloze jaren onderzoek. De afgebeelde merken verraden het klassieke handwerk, het tijdperk van voor de digitale camera's, toen de kaars bij het 'afnemen' van merkjes onontbeerlijk was. Als illustratie laten we er hier een aantal zien, met de erbij vermelde gegevens:

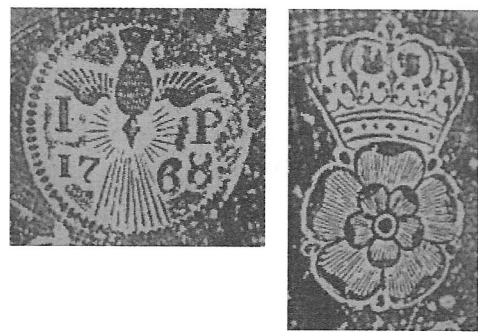
Afb. 1 en 2: P I P = Philippe-Ignace Pierre I, geboren 1673, gehuwd 1698, overleden 1727, weduwe werkzaam in 1730

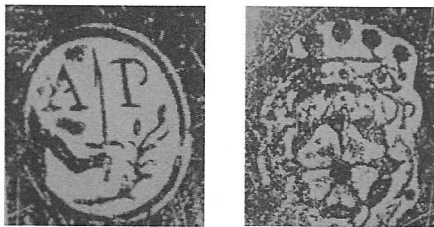
Afb. 3 en 4: P I P = Philippe-Ignace Pierre II, werkzaam 1738 in Aat, overleden 1744

Afb. 5 en 6: TDW = Thomas Delwarde te Aat, werkzaam 1676 - 1713, overleden 1722

Afb. 12 en 13: IP = Jacques Pernode II, Luik, meester 1768

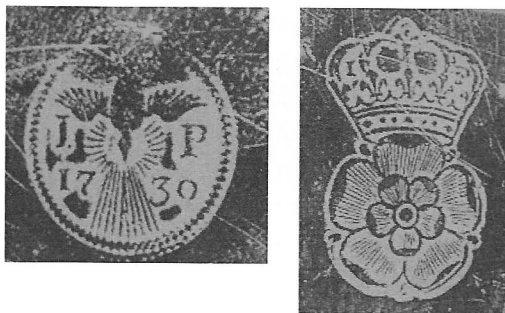
Afb. 7, 8 en 9: A P / Angleterre = Anacletus Parisis, Chimay, geboren 1766, overleden 1841

Afb. 14, 15 en 16: GH = Grégoire Hecq, Bergen (ook: Estain Sonant Hecq), meester 1760

Afb. 17, 18 en 19: GF = Gilles François, Oudenaarde, huwt in 1795 met Catherina Dejonghe

Afb. 10 en 11: IP = Jacques Pernode I of II, Luik, Pernode I wordt meester in 1730, is werkzaam in 1765, zijn weduwe is werkzaam in 1767

Afb. 20: JIG/IIG = J.-J. Genard, Luik, meester 1821

Het boek kost € 75 + verzendkosten en is te bestellen bij: tony.dangis@hotmail.com.

Wetenswaardigheden

Wist u dat?

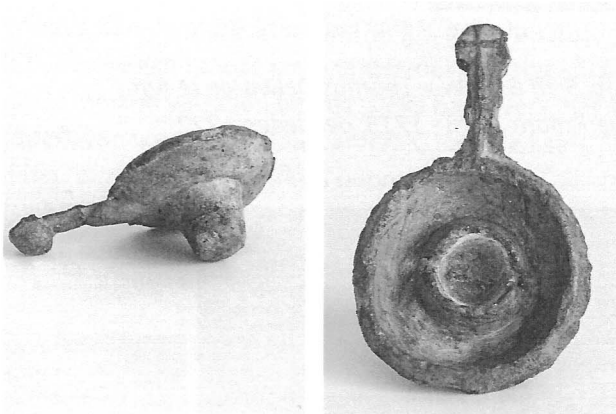
Tin kennen alle lezers van dit blad als de grondstof voor de mooie voorwerpen uit hun verzameling. En u weet ongetwijfeld ook wel dat er nog steeds tin als grondstof naar boven wordt gehaald. In Londen kost tin als grondstof op dit moment \$ 22.000,00 per ton. Maar waar wordt die wereldproductie van bijna 400.000 ton tegenwoordig nog voor gebruikt?

- Ruim 50% is nodig voor de wereldwijde soldeer toepassingen. Denk maar aan koperen pijpen maar zeker ook aan alle elektrische leidingen in uw computer, televisie en telefoon.
- Bijna 20% is nodig voor het vertinnen van blik.
- Ruim 15% wordt als toevoeging bij andere chemicaliën gebruikt, bijvoorbeeld PVC, verf en Li-ion batterijen
- 5% is nodig voor het maken van brons
- 2% is nodig bij de fabricage van glas (Pilkington methode)

Een zuinigje?

Bij een van onze leden troffen wij het volgende lood/tinnen object aan. Het is een bodemvondst en mogelijk zestiende eeuw. Het lijkt een zuinigje, maar zeker is dat niet. Opvallend is dat het een handvatje heeft met in reliëf de vorm van een kruis.

Hebt u enig idee? Laat het ons weten.

Nieuw boek

Op 17 mei jl. is de tweede druk van *De Bossche tinnegieter en zijn tin, een overzicht* gepresenteerd tijdens de voorjaarsbijeenkomst op kasteel Heeswijk in Heeswijk-Dinther. Het is geschreven door ons erelid Ton Kooyman. U kunt het boek bestellen voor de prijs van € 22,50 (excl. Verzendkosten) door een e-mail te sturen naar: info@janbeekhuizen.nl 150 pagina's met vele afbeeldingen, gegevens en merken van alle bekende Bossche tinnegieters.

Deze uitgave is mogelijk gemaakt door de Stichting Nederlandse Tinbibliotheek.

de Tinkoerier

DATA BIJEENKOMSTEN NEDERLANDSE TINVERENIGING

1 november 2014 Bijeenkomst op nieuwe locatie
2/3 of 9/10 mei 2015 Het Juttersmuseum op Texel

DATA BIJEENKOMSTEN VLAAMSE TINVERENIGING

19 oktober 2014 Lokeren
29 maart 2015 Lokeren
25 oktober 2015 Lokeren

DATA BIJEENKOMSTEN GEWICHTEN EN MATEN VERZAMELAARS VERENIGING

21 september Lezing in het Weegschaalmuseum
11 oktober Najaarsveiling
13 december Vrijmarkt en Mobiel Museum

TARIEVEN NEDERLANDSE TINVERENIGING 2013

Contributie	€ 60,00
Abonnement de Tinkoerier	€ 45,00 (excl. verzendkosten)
Losse nummers	€ 22,50 (excl. verzendkosten)
Advertentie in de Tinkoerier	€ 100,00 (hele pagina)
Losse gebruikte nummers	€ 10,00

COLOFON

Foto's omslag

links boven: avondmaalsbeker, blz. 11
 links onder: Madonna met Kind, blz. 32
 rechts boven: reliekhouders, blz. 29
 rechts onder: monstrans/reliekhouders, blz. 28
 achterzijde: detail, blz. 21

Ontwerp en lay-out

Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk De Koning Repro, Ridderkerk

OPROEP

Als u oude Tinkoeriers wilt afstaan ontvangt de vereniging deze graag. Wij bieden ze voor € 10,00 ter verkoop aan. De opbrengst komt ten goede aan de verenigingskas. Door een schenking van een van onze leden kunnen wij thans een volledige set Tinkoeriers aanbieden. Prijs in overleg. Neem hiervoor contact op met Henk van Wijk (0180 - 617966).

